

Ірина Юріївна МИХАЙЛОВА,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри трудового, земельного та господарського права
Хмельницького університету управління та права,
ira.mykhailova@gmail.com

УДК 349.3 (477)

РОЗВИТОК ПЕНСІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В СРСР У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД¹

Досліджується система пенсійного забезпечення в радянський післявоєнний період. Встановлено, що після закінчення Другої світової війни значно покращились умови пенсійного забезпечення працівників найбільш важливих галузей промисловості, оскільки саме їхня праця сприяла економічному зростанню держави. Також аналізується Закон СРСР «Про державні пенсії» 1956 року, з прийняттям якого цілком або частково втратили силу майже тисяча колишніх нормативних актів СРСР, так як саме цей Закон об'єднав усі основні види пенсій і встановив єдині правила та порядок їх призначення й виплати для робітників, службовців та інших категорій осіб у разі настання старості, інвалідності чи втрати годувальника. Здійснено критичний аналіз пенсійного забезпечення колгоспників. Визначено, що єдиного державного пенсійного забезпечення для працівників села не існувало до 1965 року, оскільки пенсії для них встановлювалися кожним колгоспом окремо, залежно від наявних коштів. З прийняттям Закону СРСР «Про пенсії і допомогу членам колгоспів» все одно існувало багато обмежень для колгоспників порівняно з особами, які виходили на пенсію відповідно до Закону СРСР «Про державні пенсії» 1956 року. Зокрема колгоспники самі фінансували своє пенсійне забезпечення, на відміну від служ-

© Михайлова І. Ю., 2017

¹ Публікація містить результати досліджень, проведених при грантовій підтримці Державного фонду фундаментальних досліджень за конкурсним проектом № 22742.

бовців та робітників, так як усі колгоспи здійснювали грошові відрахування в централізований союзний фонд соціального забезпечення колгоспників, за рахунок якого їм виплачувалися пенсії селянам. До 1 січня 1968 р. і чоловіки, і жінки, які працювали в колгоспах, виходили на пенсію на п'ять років пізніше, ніж інші працюючі, а колгоспники-інваліди не мали права отримувати пенсії по інвалідності III групи внаслідок загального захворювання. З'ясовано, що позитивним аспектом прийняття вищезазначеного Закону було те, що завдяки йому сформувалася єдина система пенсійного забезпечення, яка охопила всіх трудящих і членів їх родин. Також обґрунтовано, що в 80-х роках ХХ ст. виникла криза радянської системи. Однією з причин цієї кризи були саме витрати на пенсійне забезпечення, оскільки вони стали суттєвим фінансовим навантаженням для радянської держави.

Ключові слова: пенсійна система післявоєнного радянського періоду, державні пенсії, пенсії по старості, пенсії по інвалідності, пенсії у зв'язку із втратою годувальника.

Розвиток пенсійного забезпечення в післявоєнний період набув суттєвих змін порівняно з довоєнним часом, адже відбулись важливі законодавчі трансформації, які, в першу чергу, були пов'язані з уніфікацією пенсійного законодавства та в кінцевому рахунку із запровадженням його всезагальності для усіх громадян СРСР. Окрім безумовного «соціального прориву», радянська влада нерідко припускалась суттєвих помилок, чим підтримувала соціальну нерівність радянського суспільства щодо їхніх пенсійних прав та можливості отримувати матеріальне забезпечення в разі настання старості, інвалідності чи втрати годувальника.

Дослідженню становлення і розвитку пенсійної системи СРСР у післявоєнний період (50–70-х роках ХХ ст.) присвячено чимало кількості наукових праць. Зокрема окремі аспекти правового регулювання пенсійного забезпечення того часу вивчали такі радянські вчені, як: В. С. Андрєєв, Є. І. Астрахан, В. А. Ачаркан, І. В. Гушкін, Г. С. Кудрявцев, В. І. Меркулова, Я. М. Фогель, В. Ш. Шайхатдинов та ін. Щодо сучасних вчених, то до них варто віднести С. С. Барбасову, М. О. Буянову, О. В. Капустіну, Т. В. Колеснік-Омельченко, М. М. Шумила та ін.

Метою статті є вивчення особливостей пенсійної системи СРСР у післявоєнний період та аналіз спроби здійснення кодифікації пенсійного законодавства в 50–70-х роках ХХ ст. задля забезпечення рівних можливостей пенсійного забезпечення кожного радянського громадянина.

Після Великої вітчизняної війни в соціальному та політичному житті Радянського Союзу відбувалось чимало змін, також змінилась і внутрішня політика держави. Так, на думку К. Бек, радянська держава того часу характеризувалась стабільністю, оскільки війна стала ка-

талізатором зміцнення державних, економічних та суспільних структур [3]. І, дійсно, здобувши довгоочікувану перемогу, багато зусиль радянського народу були спрямовані саме на відновлення народного господарства та розвиток промислової індустрії. Тому для більш кращого і швидкого результату в зазначених вище сферах на перший план в області пенсійного забезпечення висувалось забезпечення осіб, які безпосередньо вирішували головне завдання — досягнення військової перемоги та економічного зростання держави.

Радянський вчений В. С. Андреев зазначав, що особлива турбота влади про розвиток сільського господарства, яке зазнало великих збитків у період війни, проявилась у тому, що в 1949 році було введено пенсійне забезпечення за вислугу років зоотехнічних та ветеринарних працівників, а в 1952 році — керівників і відповідальних працівників та спеціалістів машинно-тракторних, лісозахисних, машинно-тваринницьких станцій і шкіл механізації сільського господарства. Окрім того, працівникам найбільш важливих галузей промисловості, зокрема хімічної, вугільної, гірничо-металургійної, чорної металургії, були встановлені підвищені пенсії. Хоча, на думку вченого, намагаючись вирішити завдання матеріального заохочення працівників провідних ділянок соціалістичного виробництва, радянська влада не врахувала деякі моменти. Наприклад, відомчий принцип забезпечення, в силу чого особи, які виконували одну і ту ж роботу в різних відомствах, отримували неоднакові пенсії; надмірності в пенсійному забезпеченні, особливо керівних та інженерно-технічних працівників; елементи суб'єктивізму при призначенні підвищених пенсій [1, с. 98].

Отож радянська влада продовжувала, на наш погляд, дискримінаційну політику в сфері соціального та пенсійного забезпечення, оскільки така нерівність умов породжувала соціальну напругу та нерівність суспільства, особливо враховуючи той факт, що пенсійного забезпечення колгоспників так і не існувало на загальнодержавному рівні.

Важливою подією в історії розвитку радянського пенсійного законодавства стало прийняття Закону «Про державні пенсії» від 14 липня 1956 року [15]. Також у зв'язку з прийняттям Закону було введено в дію Положення про порядок призначення і виплати державних пенсій, затверджене постановою Ради Міністрів СРСР від 4 серпня 1956 р. Таким чином, після прийняття вищезазначених нормативно-правових актів цілком або частково втратили силу майже тисяча колишніх нормативних актів СРСР і союзних республік про пенсійне забезпечення. Тому варто погодитись з думкою М. О. Буянової, яка зазначає, що вказані правові акти були результатом внутрішньогалузевої кодифікаційної роботи всесоюзного масштабу. Кодифікація законодавства на такому рівні була проведена в СРСР вперше. На відміну від попередніх форм кодифікації, які полягали лише в об'єднанні нормативних актів щодо окремих видів соціального забезпечення, Закон 1956 року в комплексі об'єднав усі основні види пенсій і встановив єдині правила та порядок їх призначення й виплати. З прийнят-

тям цих комплексних кодифікованих актів законодавство про соціальне забезпечення стало більш доступним для широких мас населення [14, с. 153].

На основі його реалізації населення одержало в 1957 році від держави пенсії на суму 57 мільярдів 900 мільйонів карбованців, а в 1958 році було передбачено 66 мільярдів карбованців для виплати пенсій [10, с. 3–4], тому не дивно, що радянське суспільство сприйняло Закон про пенсії з великим піднесенням як новий прояв турботи партії й уряду щодо поліпшення матеріального становища народу, адже він гарантував державні пенсії робітникам та службовцям; військовослужбовцям; учням вищих, середніх спеціальних навчальних закладів, училищ, шкіл і курсів з підготовки кадрів; іншим громадянам, якщо вони стали інвалідами у зв'язку з виконанням державних і суспільних обов'язків; членам родин усіх вищевказаних громадян у випадку втрати годувальника, а також єдині підстави призначення та порядок обчислення розміру пенсій, єдиний вік і вимоги до трудового стажу. До уваги також брались особливі умови праці, пов'язані зі шкідливим виробництвом (підземні роботи, праця в гарячих цехах), несприятливі кліматичні умови та соціальна значущість праці, наприклад, лікарі чи вчителі. Усе це давало право на більш ранній вихід на пенсію і зниження мінімально необхідного для призначення пенсії трудового стажу.

Крім цього, Закон «Про державні пенсії» значно підвищив самі розміри пенсій: по старості — у 2–3,5 рази, по інвалідності — у 1,5 рази. Так, В. І. Меркулова свого часу наводила приклад підвищення розміру пенсії по старості: робітник, який працював у звичайних умовах і мав заробітну плату 1400 карбованців на місяць, пішов на пенсію. За колишнім законодавством він отримав би разом з «хлібною» надбавкою пенсію, як правило, 210 карбованців за загальними нормами, а за новим законом він отримав (без надбавок) пенсію в розмірі 700 карбованців. Таким чином, сума призначеної пенсії у 3,5 рази більше за ту, котру він міг отримати за старим законодавством [11, с. 3].

Враховуючи багато позитивних моментів Закону 1956 року, все ж таки були і недоліки. Зокрема його дія не поширювалась на колгоспне селянство, тому ця значна частина населення СРСР продовжувала не користуватися «всезагальним» правом на пенсійне забезпечення. Хоча ще до прийняття Закону певні зміни щодо їхнього соціального та пенсійного забезпечення відбулись. Зокрема Постановою ЦК КПРС і Ради міністрів СРСР від 6 березня 1956 р. «Про статут сільськогосподарської артілі і подальший розвиток ініціативи колгоспників в організації колгоспного виробництва й управління справами артілі» [13] була розширена самостійність колгоспів у вирішенні низки питань колгоспного життя. Саме у змісті цієї постанови передбачалось, що колгоспники можуть самостійно доповнювати і змінювати окремі положення прийнятого сільськогосподарською артіллю статуту з урахуванням місцевих, конкретних умов колгоспу. Отож, маючи такі

повноваження, більшість колгоспів прийняли окремі спеціальні положення локального значення, де визначався порядок призначення та виплати пенсій, їх розмір, а також органи колгоспу, які безпосередньо були уповноважені здійснювати таку діяльність щодо пристарілих, інвалідів, членів сімей колгоспників, які втратили годувальника.

Прийняття цієї постанови було досить доречним, особливо якщо врахувати, що буквально через декілька місяців був прийнятий Закон «Про державні пенсії», який поширив сферу державного пенсійного забезпечення на всіх робітників та службовців та інших громадян, що підлягали соціальному страхуванню, тим самим підкресливши соціальну нерівність між останнім та членами колгоспів, однак на практиці надання такої автономії та додаткових повноважень колгоспам у сфері соціального та пенсійного забезпечення спричинило дуже багато проблем та неузгодженостей.

Перш за все, це було пов'язано з відсутністю механізму призначення та нарахування пенсій колгоспникам. З цього приводу І. В. Гуцїн зазначав, що колгоспи по-різному підходили до визначення розмірів відрахувань до пенсійного фонду, до визначення розмірів пенсій, а також до встановлення умов їх призначення. В одних колгоспах пенсії встановлювалися більш високі, в інших — вони були набагато менші, окрім того, був великий різнобій при визначенні пенсійного віку, стажу роботи, інших умов отримання пенсії. Деякі колгоспи внаслідок слабкості економіки взагалі не могли вести пенсійне забезпечення, тому місцеві партійні та радянські органи вживали заходи до поліпшення пенсійного забезпечення в колгоспах шляхом уніфікації умов призначення пенсії в межах району, області, краю і республіки. Також, щоб зробити пенсійну систему більш стійкою в деяких районах та областях країни, були зроблені спроби створити районні міжколгоспні пенсійні фонди. Колгоспи, які побажали користуватися послугами ради, укладали з ним договір і перераховували кошти. На підставі рішення колгоспу рада виплачувала пенсії колгоспникам через місцеві органи зв'язку з доставкою додому [6, с. 22].

Таким чином, усі питання щодо пенсійного забезпечення колгоспників та членів їх сімей перебували в прямому зв'язку з фінансовим становищем того чи іншого колгоспу, тому зрозуміло, що більш потужні колгоспи мали реальні можливості в пенсійному забезпеченні своїх членів. Але це стосувалось не всіх, так як у деяких колгоспах пенсії або взагалі не виплачувались, або ж виплачувались тільки тим, у кого не було сімей, іноді розмір таких пенсій не досягав трьох карбованців [8, с. 408].

17 жовтня 1961 р. на XXII з'їзді КПРС, який був присвячений економічній побудові, створенню та розвитку матеріально-технічної бази комунізму, було визначено, що створення поряд з могутньою промисловістю, процвітаючого, всебічно розвиненого і високопродуктивного сільського господарства — обов'язкова умова побудови комунізму.

Окрім того, передбачалось, що саме партія організовує потужний підйом продуктивних сил сільського господарства, який дозволить вирішити два основні, тісно пов'язані між собою завдання:

а) досягти достатку високоякісних продуктів харчування для населення і сировини для промисловості;

б) забезпечити поступовий перехід радянського села до комуністичних суспільних відносин і ліквідувати в основному відмінності між містом і селом [18].

З вищезазначеного вбачається, що селяни-колгоспники, які протягом тривалого часу обмежувались у свої правах, повинні були зрівнятися у правовому статусі з робітниками та службовцями. Частковим підтвердженням цього факту стало прийняття 15 липня 1964 року Законом СРСР «Про пенсії і допомогу членам колгоспів» [16].

У радянській науці зазначалось, що ухвалення Закону про пенсії та допомогу означало: по-перше, пенсійне забезпечення колгоспників з 1 січня 1965 р. поширюватиметься на всі колгоспи і на всіх непрацездатних і престарілих колгоспників незалежно від їх сімейного і матеріального становища; по-друге, введена стійка система пенсійного забезпечення колгоспників, що гарантує отримання пенсії з такою ж регулярністю, як її отримують робітники і службовці; по-третє, розміри пенсійного забезпечення встановлюватимуться, як правило, вище тих, які призначались раніше в колгоспах; по-четверте, нова система пенсійного забезпечення стала єдиною для всіх колгоспів країни [6, с. 25].

Більшість сучасних вчених також підтримують таку позицію, зокрема А. В. Пудовкін вважає, що Закон 1964 року доповнив пенсійну систему ключовим відсутнім елементом, включивши в пенсійну систему СРСР колгоспників і наділивши їх необхідними пенсійними правами. Їх вік виходу на пенсію по старості був ідентичним віком виходу на пенсію по старості робітників і службовців. Також у ньому заперечувалася можливість застосування зрівняльного підходу в пенсійному забезпеченні колгоспників з метою підвищення продуктивності праці колгоспів [19].

З таким твердженням можна погодитись лише частково. Хоч проблема пенсійного забезпечення колгоспників почала вирішуватись шляхом закріплення їхніх пенсійних прав на загальнодержавному рівні, однак умови виходу на пенсію, передбачені цим нормативно-правовим актом суттєво відрізнялись від тих, які були передбачені Законом 1956 року. Дійсно в Законі 1964 року йшлося про те, що в пенсійному забезпеченні колгоспників не повинно бути зрівняльного підходу та визначалося, що чим вища продуктивність праці колгоспників, чим більше колгосп виробляє і продає державі продукції з гектара ріллі, тим більшими повинні бути пенсії колгоспникам. Краще забезпечуватись повинні були ті колгоспники, які добре працювали та робили більш вагомий внесок у суспільне виробництво. Проте мінімальна пенсія звичайного колгоспника була у 3,5 рази меншою, ніж у робітника чи службовця [5]. Більше того, згідно із Законом усі колгоспи з

1964 року повинні були обов'язково робити грошові відрахування у централізованій союзній фонд соціального забезпечення колгоспників, з якого й виплачувалися пенсії та допомоги селянам, тобто, по суті, колгоспники самі фінансували своє пенсійне забезпечення, на відміну від службовців та робітників.

Обмеження стосувались і пенсійного віку колгоспників (для чоловіків — 65 років, для жінок — 60 років, тобто він був збільшений на 5 років порівняно з одержувачами пенсій по старості відповідно до Закону 1956 року). Лише 26 вересня 1967 року була прийнята Постанова ЦК КПРС та Ради міністрів СРСР «Про заходи щодо подальшого підвищення добробуту радянського народу» [12], якою передбачалось зниження пенсійного віку членам колгоспів з 1 січня 1968 р. на 5 років (з 65 до 60 років — чоловікам і з 60 років до 55 років), тому така несправедливість існувала протягом трьох років. Цією ж Постановою була вирішена ще одна проблема, оскільки важливим негативним аспектом Закону 1964 року було також те, що колгоспники-інваліди не могли отримувати пенсії по інвалідності III групи внаслідок загальноно захворювання лише в силу того, що такі пенсії не були передбачені тогочасним законодавством, але, починаючи з 1 січня 1968 р., було запроваджене пенсійне забезпечення колгоспників по інвалідності III групи внаслідок трудового каліцтва або професійного захворювання.

Також до 1978 року розрахований розмір пенсії колгоспників зменшувався на 15 %, якщо вони мали присадибну ділянку більше 0,15 га. У подальшому їм було дозволено отримувати повну пенсію, якщо розмір їх присадибних ділянок не перевищував норм, передбачених Статутами окремих господарств [7, с. 189].

Розвиток радянського пенсійного забезпечення в 70–80 роках минулого століття відбувався в основному в рамках уже прийнятих основних законодавчих актів. Були видані окремі акти, спрямовані на стимулювання праці пенсіонерів [2, с. 39–40], на зміцнення трудової дисципліни за допомогою збільшення розміру надбавки за безперервний стаж роботи, надання пільг окремим категоріям населення (наприклад, інвалідам Великої Вітчизняної війни). У цей же час у науці висловлювалися обґрунтовані пропозиції про уніфікацію норм пенсійного законодавства, тому що після прийняття Закону 1956 року знову було видано велику кількість актів, що по-різному регулювали ті самі питання. Під уніфікацією розумілося зведення норм пенсійного законодавства до єдиного загального знаменника, усунення неузгодженостей у регулюванні подібних груп пенсійних відносин, зменшення кількості «... приватних, локальних, тимчасових норм і виключень, не викликаних необхідністю» [9, с. 60].

На початку 80-х років уряду СРСР вдавалося забезпечувати виплату відносно пристойних пенсій лише тому, що:

1) економічна система не знаходилася у стані перманентної кризи;

2) демографічна ситуація була сприятливою для солідарної пенсійної системи;

3) існувала загальна трудова повинність для працездатного населення;

4) масштаби неформальної зайнятості були незначними та практично не існувало проблеми ухилення від сплати податків [4, с. 200].

Але вже у середині 1980-х років ситуація змінилась, оскільки витрати на пенсійне забезпечення стало суттєвим фінансовим навантаженням для радянської держави. Таким чином, виникла проблема пошуку небюджетних джерел для фінансування пенсій. І вже у травні 1990 р. було прийнято Закон СРСР «Про пенсійне забезпечення громадян СРСР», який набрав чинності з 1 січня 1991 р. [17].

Цей Закон гарантував усім непрацездатним громадянам СРСР право на матеріальне забезпечення за рахунок суспільних фондів споживання шляхом надання трудових і соціальних пенсій. Він був спрямований на те, щоб більш повно врахувати працю як джерело зростання добробуту народу та кожної радянської людини, виключався зрівняльний підхід у пенсійному забезпеченні, була встановлена єдність умов і норм пенсійного забезпечення робітників, службовців, членів колгоспів та інших категорій працівників. Джерелом коштів для фінансування пенсій став не Державний бюджет, як раніше, а Пенсійний фонд, який формувався за рахунок коштів, що відраховувалися підприємствами та організаціями з фонду оплати праці, а також страхових внесків громадян.

Крім того, кожному працюючому за місцем роботи щорічно заповнювалась вкладка до трудової книжки з відміткою сплаченої суми страхових внесків у розмірі одного відсотку нарахованого заробітку. Це була своєрідна перехідна форма до запровадження персоніфікованого обліку страхового стажу та сплачених внесків до Пенсійного фонду, і вона була розрахована на створення в майбутньому більш справедливої пенсійної системи. На жаль, ця перехідна система не була пристосована до нових економічних умов і тому не мала успіху.

Таким чином, у післявоєнний період відбулось багато значущих змін, які в подальшому здійснили вплив на пенсійну систему України. У першу чергу, це стосується уніфікації пенсійного законодавства шляхом прийняття Законів 1956 року та 1964 року. І хоча законодавче врегулювання багатьох питань щодо пенсійного забезпечення стало величезним кроком уперед у розвитку соціальної держави, однак у період перебудови ця система зазнала кризи, оскільки не створювала можливостей для гідного пенсійного забезпечення населення за рахунок державних коштів.

Список використаних джерел

1. Андреев В. С. Право социального обеспечения СССР. М. : Юрид. лит., 1980. 312 с.
2. Ачаркан В. А. Социально-правовые аспекты труда пенсионеров // Советское государство и право. 1973. № 11. С. 39–40.

3. Бек К. Відновлення сталінської системи в повоєнній УРСР // Український історичний журнал. 2012. № 4. С. 127–139. URL : <https://goo.gl/HzPMZ4>.
4. Белоусов В. М. Державне регулювання системи пенсійного забезпечення в контексті історії // Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія: Управління. 2012. Вип. 1. С. 196–203.
5. Гунько О. 80 років тому почали платити пенсії [14 квітня 2009] / Gazeta.ua. URL : <https://goo.gl/VuY77g>.
6. Гущин И. В. Право членов колхозов на пенсию. М. : Юрид. лит., 1972. 192 с.
7. Капустина О. В. Колхозные пенсии в системе государственного пенсионного обеспечения советского союза (вторая половина 1960-х 1980-е гг.) // Вестник Ленинградского государственного университета им. А. С. Пушкина. 2010. Том 4, № 1. С. 186–195.
8. Капустина О. В. Основные социальные группы советского общества в 1960–1980-х гг., определенные пенсионным законодательством // Журнал исследований социальной политики. 2013. Том 11, № 3. С. 407–422.
9. Караваев В. В. О совершенствовании пенсионного законодательства // Советское государство и право. 1971. № 10. С. 60–64.
10. Кудрявцев Г. С. О государственных пенсиях. Л. : Лениздат, 1958. 133 с.
11. Меркулова В. И., Сахарова И. М. Пенсии по старости рабочим и служащим в СССР. М. : Госюриздат, 1957. 55 с.
12. О мероприятиях по дальнейшему повышению благосостояния советского народа : постановление ЦК КПСС и Совета Министров СССР от 26.09.1967 г. № 888 / Законодательство СССР. Библиотека нормативно-правовых актов Союза Советских Социалистических Республик. URL : <https://goo.gl/2CHswi>.
13. Об уставе сельскохозяйственной артели и дальнейшем развитии инициативы колхозников в организации колхозного производства и управлении делами артели : постановление ЦК КПСС и Совета Министров СССР от 06.03.1956 г. № 312 / Вологодская областная универсальная научная библиотека. URL : <https://goo.gl/vVbf1A>.
14. Право социального обеспечения России / М. О. Буянова, К. Н. Гусов и др. ; под ред. К. Н. Гусова. 3-е изд. М. : ТК Велби, Проспект, 2004. 488 с.
15. Про державні пенсії : Закон СРСР від 14.07.1956 р. // Відомості Верховної Ради СРСР. 1956. № 15. Ст. 313.
16. Про пенсійне забезпечення громадян в СРСР : Закон СРСР від 15.05.1990 р. № 1480-І // Відомості Верховної Ради СРСР. 1990. № 23. Ст. 416.
17. Про пенсії і допомогу членам колгоспів : Закон СРСР від 15.07.1964 р. № 2688-VI // Відомості Верховної Ради СРСР. 1964. № 29. Ст. 340.
18. Программа Коммунистической партии Советского Союза : принята на XXII съезде КПСС 31.10.1961 г. / Сайт комсомольцев и коммунистов МГУ им. М. В. Ломоносова. URL : <https://goo.gl/RCceHc>.
19. Пудовкин А. В. Анализ системы пенсионного обеспечения СССР // Вестник МГИМО Университета. 2015. № 2 (41). С. 217–223 / Научная электронная библиотека «КиберЛенинка». URL : <https://goo.gl/sFc9oL>.

Михайлова І. Ю. Развитие пенсионного законодательства в СССР в послевоенный период

Исследуется система пенсионного обеспечения в советский послевоенный период. Установлено, что после окончания Второй мировой войны значительно улучшились условия пенсионного обеспечения работников наиболее важных отраслей промышленности, поскольку именно их труд способствовал экономическому росту государства. Также в статье анализируется Закон СССР «О государственных пенсиях» 1956 года, с принятием которого полностью или частично утратили силу около тысячи бывших нормативных актов СССР, так как этот Закон объединил все основные виды пенсий и установил единые правила и порядок их назначения и выплаты для рабочих, служащих и других категорий лиц в случае наступления старости, инвалидности или потери кормильца. Осуществлен критический анализ пенсионного обеспечения колхозников. Определено, что единого государственного пенсионного обеспечения для работников села не существовало до 1965 года, поскольку пенсии для них устанавливались каждым колхозом отдельно, в зависимости от имеющихся средств. С принятием Закона СССР «О пенсиях и пособиях членам колхозов» все равно было много ограничений для колхозников по сравнению с лицами, которые выходили на пенсию в соответствии с Законом СССР «О государственных пенсиях» 1956 года. В частности, колхозники сами финансировали свое пенсионное обеспечение в отличие от служащих и рабочих, так как все колхозы осуществляли денежные отчисления в централизованный союзный фонд социального обеспечения колхозников, за счет которого и выплачивались пенсии крестьянам. До 1 января 1968 года и мужчины, и женщины, которые работали в колхозах, выходили на пенсию на пять лет позже, чем другие работающие, а колхозники-инвалиды не имели права получать пенсии по инвалидности III группы вследствие общего заболевания. Выяснено, что положительным аспектом принятия вышеупомянутого Закона было то, что благодаря ему сформировалась единая система пенсионного обеспечения, которая охватила всех трудящихся и членов их семей. Также, обоснованно, что в 80-х годах XX в. возник кризис советской системы. Одной из причин этого кризиса были именно расходы на пенсионное обеспечение, поскольку они стали существенной финансовой нагрузкой для советского государства.

Ключевые слова: пенсионная система послевоенного советского периода, государственные пенсии, пенсии по старости, пенсии по инвалидности, пенсии по случаю потери кормильца.

Mykhailova, I. Yu. Development of Pension Legislation in USSR in the Post-War Period

The article is devoted to the study of the pension system in the Soviet post-war period. It was established that after the World War the II the conditions for providing pensions to the employees of the most important industries were considerably improved, as their work contributed to the economic growth of the state. Also, the article analyzes the Law of the USSR «On State Pensions» of 1956, with the adoption of which completely or partially lost the power of about one thousand normative acts of the USSR, because this Law united all basic types of pensions and established common rules and procedures for their appointment and payment for workers, officials and other categories of persons in case of occurrence of old age, disability or loss of breadwinner. A critical analysis of the collective farmers' pension was made. It was determined that the only state pension for rural workers did not exist until 1965, because pensions for them were set by each collective farm separately, depending on the available funds. With the adoption of the USSR Law «On pensions and assistance to members of collective farms», there were many limitations for collective farmers, compared with persons who retired in accordance with Law of the USSR «On State Pensions» of 1956. In particular, farmers themselves financed their pensions, unlike officials and workers, since all the collective farms made monetary payments to the centralized union fund of the social security of the collective farmers, at the expense of which pensions were paid to the peasants. Until January 1, 1968 both men and women who worked in collective farms retired five years later than other workers, and collective farmers who had a disability did not have the right to receive a disability pension III group due to general illness. It was clarified that the positive aspect of the adoption of the above-mentioned Law was that thanks to it a uniform pension system has been formed. It is also grounded that the crisis of the Soviet system arose in the 1980s. One of the reasons for this crisis was precisely the cost of retirement provision as they have become a significant financial burden for the Soviet state.

Keywords: *pension system of the post-war Soviet period, state pensions, old age pensions, disability pensions, survivors' pensions.*

